

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

Didžioji g. 5, LT-01228, Vilnius. Tel. (5) 23 14 681 Faks. (5) 23 14 679. El. p. hrmi@hrmi.lt www.hrmi.lt

LR Švietimo ir mokslo ministerijai

RECENZIJA

DĖL METODINĖS MOKYMO PRIEMONĖS

***„VAIKŲ IR JAUNIMO RENGIMO ŠEIMAI PROGRAMŲ
RENGIMAS“***

2008 m. balandis
Vilnius

TURINYS

IVADAS	3
I. MOKOMOSIOS METODINĖS PRIEMONĖS TURINIO VERTINIMAS	4
1. NETIESIOGINIS VYRO-MOTERS STEREOTIPŲ ĮTVIRTINIMAS	4
2. ŠALIŠKAS INFORMACIJOS PATEIKIMAS DĖL REPRODUKCIŅĖS SVEIKATOS.....	5
3. NETIKSLUS TEISINIS UŽSIMEZGUSIOS GYVYBĖS INTERPRETAVIMAS	10
4. ŽEIDŽANTIS POŽIŪRIS Į HOMOSEKSUALIUS ASMENIS	11
5. DISKRIMINACINIS ŠEIMOS MODELIŲ PATEIKIMAS	12
II. PRIEMONĖS INTEGRALUMO IR EFEKTYVUMO VERTINIMAS	15
1. PROGRAMOS INTEGRALUMAS.....	15
2. PROGRAMOS ĮGYVENDINIMO TRUKMĖ	18
3. SPECIALUS MOKYTOJŲ PARENGIMAS.....	18
4. STEBĖSENOS IR VERTINIMO MECHANIZMO UŽTIKRINIMAS.....	20
III. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	22

IVADAS

Lietuvos Respublikos valstybė prisijungusi prie eilės tarptautinių sutarčių, kurios ją įpareigoja vykdyti lytinio švietimo ir reprodukcinės sveikatos programas mokyklose.

Europos socialinės chartijos 11 straipsnio 2 dalis numato, kad: „...Šalys įsipareigoja...[k]onsultuot[i], teikti ir rūpintis švietimo priemonėmis, kuriomis propaguojama sveika gyvensena bei skatinama asmeninė atsakomybė už savo sveikatą“. Chartijos 16 straipsnis numato, kad: „Šalys įsipareigoja prisidėti prie šeimos gyvenimo ekonominės, teisinės ir socialinės apsaugos“.

Ratifikavusi Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą¹, Lietuva pripažįno kiekvieno žmogaus teisę turėti kuo geriausią fizinę ir psichinę sveikatą (12 str.).

Pagal Vaikų teisių konvenciją² Lietuva pripažįsta vaiko teisę naudotis tobuliausiomis sveikatos sistemos paslaugomis, turi plėtoti švietimą ir paslaugas sveikatos priežiūros, tėvų konsultavimo ir šeimos planavimo srityje (24(f) str.), parengti vaiką sąmoningam gyvenimui laisvoje visuomenėje, pagrįstam supratimo, pakantumo, vyrų ir moterų lygiateisiškumo principais (24 (d) str.).

Lietuva privalo laikytis ir Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims³ 10 ir 12 straipsnio nuostatų, įtvirtinančių draudimą diskriminuoti moteris švietimo ir sveikatos apsaugos srityje, įskaitant šeimos planavimą.

Tarptautiniai konsensuso būdu priimti dokumentai (pavyzdžiui, dokumentai priimti šalių bendru sutarimu globojant Jungtinėms Tautoms arba vienai iš jų agentūrų, kaip Tarptautinės konferencijos dėl populiacijos ir vystimosi Veiksmų Programa, priimta Kaire 1994 m.) ir JT institucijų deklaracijos, kaip Pasaulio Sveikatos Organizacija, nuolat kartoja, kad seksualinės ir reprodukcinės sveikatos mokymo programos turi apimti kelis pamatinius elementus, tarp jų paauglių nėštumą, nesaugius abortus, ŽIV ir lytiniu būdu plintančių lygų prevenciją, informacijos suteikimą apie šeimos planavimą ir kontracetines priemones. Mokymas turi būti nediskriminacinis ir suteikti objektyvią ir nešališką informaciją dėl įvairių šeimos modelių ir gyvenimo būdų.

Parengta Mokomoji metodinė priemonė dalinai įgyvendina valstybės pareigą parengti ir vykdyti lytinio švietimo ir reprodukcinės sveikatos programą mokyklose, nes programos autoriai priemonės išanginėje dalyje pabrėžia, kad šia metodine priemone į pirmą vietą yra iškeliamas lytiškumo ugdymas, o ne lytinis švietimas.

Lytiškumo ugdymo sąvoka yra apibrėžiama kaip: „tikslingas ir kryptingas pedagoginės veiklos procesas, kuriuo siekiama derinti konkrečių žinių lytiškumo klausimais perteikimą su bendražmogiškų vertybių diegimu, valios ugdymu ir brandinti asmenį šeimos gyvenimui.“⁴

---

¹ Įsigaliojo 1992.02.20, „V.Ž.“-2002 Nr. 77

² Įsigaliojo 1992.03.01, „V.Ž.“-1995 Nr. 60

³ Įsigaliojo 1994.02.17, „V.Ž.“-1996 Nr. 21

⁴ Mokomoji metodinė priemonė, Pratarinė, 2 psl.

Lytinis švietimas yra apibūdinamas kaip: „pedagoginės veiklos procesas, kuriuo siekiama perteikti specialias anatomijos ir fiziologijos, higienos, seksologijos žinias, susijusias su lytimis, lytine ir reprodukcinė sveikata, lyčių santykiais.“⁵

Recenzijos tikslas – įvertinti parengtos Mokomosios metodinės priemonės turinį, atsižvelgiant į tarptautinius ir regioninius žmogaus teisių standartus, Lietuvos teisės aktus ir praktiką.

Siekiant šio tikslo, recenzijos pirmoje dalyje yra vertinamas parengtos Mokomosios metodinės priemonės turinys, atsižvelgiant į žmogaus teisės tarptautinius ir regioninius standartus. Yra išskiriami keli probleminiai programos aspektai: (1) netiesioginis vyro - moters stereotipų įtvirtinimas; (2) šališkas informacijos pateikimas dėl kai kurių reprodukcinės sveikatos aspektų; (3) netikslus teisinis užsimezgsios gyvybės interpretavimas; (4) žeidžiantis požiūris į homoseksualius asmenis; bei (5) diskriminacinis šeimos modelių pateikimas.

Atsižvelgiant į tai, kad parengtoje Mokomojoje metodinėje priemonėje lytinis švietimas sudaro integralią lytiškumo ugdymo dalį, antroje šios recenzijos dalyje, parengta priemonė yra vertinama pagal priimtus tarptautinius ir regioninius standartus taikomus lytinio švietimo mokyklų programoms, vertinant integralumo ir efektyvumo prasme. Priemonė yra vertinama sekančiais aspektais: (1) programos integralumas; (2) programos įgyvendinimo trukmė; (3) specialus mokytojų paruošimas; bei (4) stebėsenos bei vertinimo mechanizmo užtikrinimas.

Recenzijos pirmos ir antros dalies pagrindu, trečioje dalyje yra pateikiama bendra išvada, o recenzijos ketvirtoje dalyje – rekomendacijos.

Pasidalindamos informacija ir patirtimi, sukaupia analizuojant Mokomojoje metodinėje priemonėje gvildinamus klausimus, prie recenzijos ruošimo prisidėjo kelios Lietuvos, tarptautinės ir užsienio nevyriausybinės, žmogaus teisių apsaugos srityje dirbančios, organizacijos. Esame ypač dėkingi tarptautinei nevyriausybinei organizacijai Interights, kuri pasidalijo medžiaga, surinkta 2007 metais ruošiant kelių NVO skundą Europos Tarybos Socialinių reikalų komitetui prieš Kroatiją⁶, ir paskatino pasinaudoti skundo įžvalgomis.

I. MOKOMOSIOS METODINĖS PRIEMONĖS TURINIO VERTINIMAS

1. Netiesioginis vyro-moters stereotipų įtvirtinimas

Lytinio švietimo programos Pratarinėje yra pažymima, kad kuriant Mokomąją metodinę priemonę buvo siekiama „įtvirtinti lyčių lygybės ir lygiavertiškumo nuostatas“. Siekiant užsibrėžto tikslo, Mokomosios metodinės priemonės I dalies pirmas skyrius yra skirtas

---

⁵ „Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas“, Mokomoji metodinė priemonė [toliau – Mokomoji metodinė priemonė], Pratarinė, 2 psl.

⁶ International Center for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) v. Croatia, Complaint Nr. 45/2007, registered at the Secretariat on 10 October 2007.

„Lyčiai, kultūrai ir visuomenei“. Šiame skyriuje yra aprašomi susiformavę moterų ir vyrų stereotipai. Pavyzdžiui, yra pažymima, kad:

„Stereotipiškai vyriškais laikomi nepriklausomi, linkę pirmauti, nerodantys jausmų, vadovaujantys, ieškantys nuotykių ir pan. žmonės. Vyriškumo vertybės siejamos su aktyvia veikla – drąsa, savarankiškumu, išvermingumu, savitvarda, atsakingumu, gebėjimu ginti savo nuomonę, siekimu laimėti, o kartais ir agresyvumu, šiurkštumu, egoizmu. Moterims priskiriamos tokios savybės kaip emociingumas, priklausomybė. Jas labiausiai apibūdina vertybės, lemiančios tarpasmeninius santykius – jautrumas, gailestingumas, rūpestingumas, teisingumas, ištikimybė, meilė, dosnumas, tvarkingumas, švelnumas ir gerumas“.⁷

tačiau šie stereotipai iš dalies pateisinami, nes yra teigiama, kad:

„šiuolaikinio mokslo duomenimis, biologinės lyties formavimo tarpsniais, vyriškų ir moteriškų lytinių hormonų poveikiu, daroma bendra išvada, kad „moterys kreipia daugiau dėmesio ir geriau supranta bendravimo niuansus ir tarpasmeninę grupės dinamiką, o vyrai yra labiau „nukreipti į tikslą“.⁸

„Nustatyta, kad vyrams būdingos socialinį aktyvumą, o moterims – socialinį pasyvumą išreikiančios asmeninės savybės“.

Toliau yra teigiama, kad „[l]abai svarbu, kad mokiniai suvoktų, jog viena lytis nėra pranašesnė už kitą“. Tačiau vien atskleidžiant kokie yra susiformavę stereotipai moterų ir vyrų atžvilgiu, išvardijant veiksnius, lėmusius stereotipų susiformavimą⁹, apžvelgiant skirtingus istorijos periodus¹⁰, pateikiant apklausų duomenis, rodančius stereotipų egzistavimą mūsų visuomenėje bei jų atspindėjimą masinės informacijos priemonėse¹¹, bet nenagrinėjant kaip stereotipai derasi su suvokimu apie lyčių lygybę („viena lytis nėra pranašesnė už kitą“), neatsakant į klausimą kodėl stereotipai yra vertintini kaip neigiamas reiškinys, kodėl bet kurios lyties asmuo pirmiausia turėtų būti vertinamas kaip žmogus, o ne kaip vienos ar kitos lyties atstovas, vargu ar galima prisidėti prie stereotipų laužymo ir lygybės įtvirtinimo.

Atvirksčiai, moksleiviai, susipažinę su egzistuojančiais stereotipais, išgirdę pagrindžiančius tariamai mokslinius argumentus, susipažinę su apklausomis rodančiomis, kad stereotipai yra paplitę ir daugeliui priimtini, bet neišgirdę argumentų pagrindžiančių kodėl neturėtų vadovautis šiais stereotipais, gali juos pateisinti. Maža to, aptarti stereotipai gali būti sustiprinti arba net jie gali atsirasti.

2. Šališkas informacijos pateikimas dėl reprodukcinės sveikatos

Tarptautiniai ir regioniniai standartai numato, kokia turi būti aptariama informacija susijusi su reprodukine sveikata lytinio švietimo programose ir kokius kriterijus turi atitikti pateikiama informacija. Įvertinus Mokomojoje metodinėje priemonėje pateikiamą informaciją dėl reprodukcinės sveikatos, galima teigti, kad ji tarptautinių standartų neatitinka.

Tarptautiniai ir regioniniai standartai

---

⁷ Žr. „Visuminė lytiškumo samprata“, 10 psl.

⁸ Žr. Ibid [ten pat], 11 psl.

⁹ Žr. „Prielaidos lyčių diskriminacijai atsirasti“, 11 psl.

¹⁰ Žr. „Vyrų ir moterų reprezentacija literatūroje bei mene. Lyčių stereotipų kūrimas“, 23-25 psl.

¹¹ Žr. „Lyčių stereotipų (per)kūrimas reklamose, masinėje kultūroje“, 17-22 psl.

Europos socialinės chartijos komitetas remiantis Chartijos 11 straipsnio 2 dalimi yra nustatęs, kad šalys privalo suteikti informaciją dėl ŽIV/AIDS prevencijos, kitų lytiškai plintančių infekcijų (toliau -LPI) bei kontraceptinių priemonių.¹²

Jungtinių tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių Komitetas (CESCR), Vaiko teisių Komitetas (CRC), Komitetas dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (CEDAW) ir Jungtinių tautų Žmogaus teisių komitetas (HRC) rekomenduoja, kad lytinio švietimo programa apimtų informaciją dėl paauglių nėštumo prevencijos¹³, ŽIV ir LPI plitimo¹⁴, šeimos planavimo ir kontraceptinių priemonių.¹⁵

Europos Komisijos jaunimo studijoje pažymėta, kad atlikti tyrimai parodė, Europos jaunimui labiausiai rūpi žinios apie lytinį švietimą, įskaitant LPI, kontraceptinių priemonių naudojimą ir neplanuoto nėštumo išvengimą.¹⁶

Europos Sąjungos institucijos taip pat pabrėžia svarbą suteikti informaciją jaunimui dėl LPI ir ŽIV/AIDS prevencijos, kartu ypatingai kreipiant dėmesį į pateikiamos informacijos pagrįstumą.¹⁷ Institucijos pažymi „ypatinga svarbą“ įtraukiant mokyklas į ŽIV/AIDS prevenciją ir skatina šalis suteikti visiems Europos Sąjungos piliečiams įrodytą ir pagrįstą

---

¹² Žr. Eur. Soc. Chart., *Slovenia 01/01/2001–12/31/2002*, supra note 8; Eur. Soc. Chart., *Turkey: Conclusion for Report Covering 01/01/1994–12/31/1998* [hereinafter Eur. Soc. Chart., *Turkey, 01/01/1994–12/31/1998*]; Eur. Soc. Chart., *Bulgaria: Conclusion for Report Covering 01/01/2001–12/31/2002*.

¹³ CESCR, Concluding Observations, žr., pvz., Honduras, 21/05/2001, U.N. Doc. E/C.12/1/Add.57, § 27, 48; CEDAW, Concluding Observations, žr., pvz., Estonia, 07/05/2002, U.N. Doc. A/57/38, § 77; Mexico, 09/06/2006, U.N. Doc. E/C.12/MEX/CO/4, § 44; Uruguay, 07/05/2002, U.N. Doc. A/57/38, § 170.

¹⁴ CESCR *Concluding Observations* 2001, Bolivia, § 43; CESCR, Concluding Observations, žr., pvz., Cameroon, 08/12/1999, U.N. Doc. E/C.12/1/Add.40, § 45; Chile, 26/11/2004, U.N. Doc. E/C.12/1/Add.105, § 27, § 55; Libyan Arab Jamahiriya, 25/01/2006, U.N. Doc. E/C.12/LYB/CO/2, § 36; People's Republic of China, 13/05/2005, U.N. Doc. E/C.12/1/Add.107, § 60; Republic of Moldova, 12/12/2003, U.N. Doc. E/C.12/1/Add.91, § 48; Russian Federation, 12/12/2003, U.N. Doc. E/C.12/1/Add.94, § 62; Trinidad and Tobago, 05/06/2002, U.N. Doc. E/C.12/1/Add.80, § 47; Ukraine, 24/09/2001, U.N. Doc. E/C.12/1/Add.65, § 31; CRC, Concluding Observations, žr., pvz., Indonesia, 26/02/2004, U.N. Doc. CRC/C/15/Add.223, § 59(c); Sao Tome and Principe, 01/07/2004, U.N. Doc. CRC/C/15/Add.235, § 47(b); Togo, 31/03/2005, CRC/C/15/Add.255, § 55.

¹⁵ Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), *Concluding Observations*, žr., pvz., Antigua and Barbuda, 12/08/1997, U.N. Doc. A/52/38/Rev.1, Part II, § 267; Belize, 01/07/1999, U.N. Doc. A/54/38, § 56–57; Bosnia and Herzegovina, 02/06/2006, U.N. Doc. CEDAW/C/BIH/CO/3, § 36; Chile, 09/07/1999, U.N. Doc. A/54/38, § 227; Dominican Republic, 14/05/1998, U.N. Doc. A/53/38, § 349; Greece, 01/02/1999, U.N. Doc. A/55/38, § 208; Peru, 08/07/1998, U.N. Doc. A/53/38, § 342; Slovakia, 30/06/1998, U.N. Doc. A/53/38/Rev.1, § 92; Slovenia, 12/08/1997, U.N. Doc. A/52/38/Rev.1, § 119; Zimbabwe, 14/05/1998, U.N. Doc. A/53/38, § 161.

¹⁶ *Commission Whitepaper on A New Impetus for European Youth*, 48–49 psl., COM (2001) 681 final (Nov. 21, 2001), http://www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0681en01.pdf

¹⁷ Žr. General Secretariat, Eur. Union, *Statement on HIV Prevention for an AIDS Free Generation*, § 9(a), no.14925/05 (Nov. 24, 2005), <http://www.ippf.org/en/Resources/Statements/EU+Statement+on+HIV+Prevention.htm>; European Parliament Report on Sexual and Reproductive Health and Rights (2001/2128 (INI)), § 16, 21, C 6 June 2002, A5-0223/2002.

informaciją bei švietimą, kad sumažinti ŽIV/AIDS plitimą, būtinumą šviesti apie prezervatyvus ir jų naudojimą.¹⁸

Tarptautinių sutarčių priežiūros institucijos yra pažymėjusios, jog svarbu, kad švietimo programos būtų pakankamai lanksčios, atspindėtų pokyčius visuomenėje. Pavyzdžiui, Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas yra pažymėjęs, kad švietimas turi būti lankstus ir atspindėti besikeičiančias visuomenės nuostatas, jaunimo poreikius įvairialypėje socialinėje ir kultūrinėje plotmėje.¹⁹

Šis Komitetas taip pat pažymi, kad šalių pareiga dėl teisės į sveikatą užtikrinimo, draudžia „...cenzūruoti, nutylėti ar sąmoningai misinterpretuoti su sveikata susijusią informaciją, įskaitant lytinį švietimą ir informaciją.“²⁰ Kitos institucijos, įsteigtos tarptautinių sutarčių pagrindu, yra suformulavusios panašias rekomendacijas – mokyklų švietimo programose suteikti teisingą ir objektyvią informaciją lytinio švietimo klausimais, įskaitant ir išsamios informacijos pateikimą dėl ŽIV/AIDS ir prezervatyvų naudojimo.²¹ Jungtinių Tautų institucijų politikos gairėse taip pat yra pabrėžiama teisingos ir pagrįstos informacijos pateikimo svarba lytinio švietimo programose.²²

Kad identifikuoti jaunimo poreikius ir sveikatos prioritetus, Vaiko teisių komitetas rekomenduoja šalims atlikti išsamius tyrimus, kuriais būtų įvertinama esama situacija ir problemų apimtis jaunimo tarpe. Atliekant tyrimus, rekomenduojama, kad jaunimas būtų į juos pilnai įtrauktas. Vėliau, atliktos studijos turėtų pasitarnauti kaip pagrindas suformuluoti jaunimo sveikatos politiką ir švietimo programas, ypatingai atkreipiant dėmesį į reprodukcinę ir lytinę sveikatą, ŽIV/AIDS ir LPI prevenciją, paauglių nėštumą.²³

Mokomosios metodinės priemonės atitikimas tarptautiniams ir regioniniams standartams

---

¹⁸ Commission of the Eur. Communities, *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Combating HIV/AIDS within the European Union and in the Neighbouring Countries, 2006-2009*, COM (2005) 654 final (Dec. 15, 2005); Eur. Parl., Report on Sexual and Reproductive Health and Rights, §16, 21.

¹⁹ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *Gen. Comment 13: The Right to Education*, § 6(d) U.N. Doc. E/C.12/1999/10 (1999).

²⁰ CESCR *Gen. Comm. 14*, § 34; žr. taip pat Committee on the Rights of the Child, *General Comment 3: HIV/AIDS and the Rights of the Child* 32nd Sess., § 16, U.N. Doc. CRC/GC/2003/3 (2003)

²¹ Human Rights Committee (HRC), *Concluding Observations*, žr. pvz., Poland, 02/12/2004, U.N. Doc. CCPR/CO/82/POL, §9; CRC Concluding Observations Philippines, 21/09/2005, U.N. Doc. , §63, [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CRC.C.15.Add.259.En?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CRC.C.15.Add.259.En?Opendocument)

²² Žr. *ICPD Programme of Action*, § 7.5(a); WHO, FAMILY LIFE, REPRODUCTIVE HEALTH AND POPULATION EDUCATION REPORT, § 8, 30,38; INTENSIFYING HIV PREVENTION: UNAIDS POLICY POSITION PAPER, §33.

²³ CRC *Concluding Observations 2004, Antigua and Barbuda* , §54(a); CRC, Concluding Observations, žr. pvz., Democratic People's Republic of Korea, 01/07/2004, U.N. Doc. CRC/C/15/Add.239, § 53(a); Liberia, 01/07/2004, U.N. Doc. CRC/C/15/Add.236, § 49(b); Nepal, 21/09/2005, U.N.Doc. CRC/C/15/Add.261, §64(a); Nigeria, 13/04/2005, U.N.Doc. CRC/C/15/Add.257, § 51(a); Saint Lucia, 21/09/2005, U.N. Doc. CRC/C/15/Add.258, § 58(a); Uganda, 30/09/2005, U.N.Doc. CRC/C/15/Add.270 (unedited version), § 54(a); United Republic of Tanzania, 21/06/2006, U.N.Doc. CRC/C/TZA/CO/2, § 47(a).

Paruoštoje Mokomojoje metodinėje priemonėje yra tendencingai pateikiama informacija dėl galimos ŽIV/AIDS, LIP ir paauglių nėštumo prevencijos. Mokomosios metodinės priemonės Pratarinėje yra pažymima, kad: „Žinios apie kontraceptikus neturi būti pateikiamos kaip priimtina alternatyva susilaikyti nuo ankstyvų lytinių santykių“.²⁴ Prezervatyvų ir kontraceptinių priemonių efektyvumas yra nutylimas, o galimi šalutiniai efektai yra neproporcingai išryškunami.

Galima numanyti, kad tokį informacijos pateikimą nulėmė propaguojama nuostata, kad jaunimas iki santuokos sudarymo turėtų susilaikyti nuo lytinių santykių.

Mokomojoje metodinėje priemonėje tai yra pagrindžiama tuo, kad:

„be psichinės savitvardos ugdymo, susilaikantis jaunuolis ne tik kad negali nuo to „susirgti“, tačiau visiškai atvirksčiai – jis turi geresnių galimybių būti sveikesnis, tvirtesnis, daugiau pasiekti sporte bei gyvenime.“²⁵

„...gimties impulsų apvaldymas yra ne tik kad nežalingas, tačiau ir apsaugo nuo psichikos traumų, suteikia sąlygas asmenybei vystytis bei ugdo sugebėjimą įveikti kitas kliūtis.“²⁶

„Ankstyvi lytiniai santykiai yra susiję su didesne rizika jaunų žmonių ne tik lytinei [lytiškai plintančios ligos, neplanuotas nėštumas ir abortai], bet ir psichinei sveikatai.“²⁷

„...seksuliai aktyvūs paaugliai kur kas dažniau kenčia nuo depresijos: mergaitės beveik 3 kartus dažniau, berniukai beveik 2,5 karto.“²⁸

Išėitinis subjektyvumas lėmė, kad diskusija apie kontraceptines priemones ir prezervatyvus yra nesubalansuota, pateikiama informacija yra neišsami ir nepagrįsta. Dėmesys yra kreipiamas tik į neigiamus apsaugos priemonių aspektus, ignoruojant moksliskai pagrįstą naudą ir privalumus. Pavyzdžiui, Mokomojoje metodinėje priemonėje yra išvardijamos įvairios kontraceptinės ir apsaugos nuo nėštumo priemonės, tačiau jos yra pateikiamos vien iš neigiamos pusės, nieko nepasakant apie jų teigiamus aspektus.²⁹ Didelis dėmesys yra kreipiamas į hormoninių kontraceptinių priemonių neigiamus šalutinius efektus³⁰, nepateikiant jokios informacijos apie šių priemonių platų naudojimą, mediciniškai įrodytą patikimumą ir saugumą.

Toliau nušvečiant kontraceptinių priemonių naudojimą, pabrėžiama, kad jų naudojimas prieštarauja esminei prokreacinei lytinių santykių funkcijai.³¹ Tik natūralus šeimos planavimo (NŠP) metodas yra nušviečiamas teigiamoje šviesoje ir yra skatinamas būti taikomas santuokiniuose ryšiuose šeimos planavimo tikslais. Toks požiūris prieštarauja Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijoms, kurios nerekomenduoja jaunimui natūralaus šeimos planavimo metodo, kadangi „paaugliai labai dažnai nesugeba laikytis tokių griežtų reikalavimų, kuriuos numato šis metodas“.³² Be to, kalbant apie natūralaus šeimos planavimo

---

²⁴ Mokomojiii metodinė priemonė, Preambulė, 3 psl.

²⁵ Ibid, psl. 75.

²⁶ Ibid.

²⁷ „Ankstyvi lytiniai santykiai fiziniu, psichologiniu, socialiniu aspektais“, 83 psl.

²⁸ Ibid, 84 psl.

²⁹ Žr. „Šeimos planavimo metodai“, 89-92 psl.

³⁰ Žr. „Šeimos planavimo metodai“, 90-91 psl.

³¹ Žr. „Vaisingumo pažinimo ir antropologiniai kontracepcijos skirtumai“, 92-95 psl.

³² WHO, CONTRACEPTION: ISSUES IN ADOLESCENT HEALTH AND DEVELOPMENT, 34 psl.

metodą, nėra pateikiama informacija kaip dažnai taikant šį metodą moteris susilaukia neplanuoto nėštumo, nepateikiami jokie statistiniai duomenys.

Kalbant apie prezervatyvus, taip pat yra nušviečiami vien neigiami jų naudojimo aspektai. Prezervatyvų dalijimas paaugliams yra net priskiriamas prie rizikingo gyvenimo būdo bruožų.³³ Pažymima, kad: „prezervatyvas nuo lytiškai plintančių infekcijų apsaugo tik tuomet, jei naudojamas teisingai visų lytinių santykių metu, nes liečiantis lytinių organų gleivinėms perduodama infekcija“. Taip yra sudaromas įspūdis, kad naudoti prezervatyvus tinkamai yra sudėtinga ir dažniausiai dėl sudėtingo jų naudojimo būdo apsauginė jų funkcija nuo ŽIV/AIDS ir LPI nėra užtikrinama. Prezervatyvų naudojimas nėra paminėtas tarp profilaktinių priemonių, galinčių sumažinti LPI skaičių.³⁴

Pateikiama informacija apie prezervatyvus prieštarauja UNAIDS ir Pasaulio sveikatos organizacijos teiginiams, kad vyriški prezervatyvai yra „vienintelė ir efektyviausia priemonė, leidžianti sumažinti ŽIV ir kitų lytiniu būdu plintančias ligas³⁵, pažeidžia regioninius ir tarptautinius standartus, reikalaujančius, kad lytinio švietimo programos turi pateikti teisingą informaciją apie apsaugos priemones, siekiant užtikrinti neplanuotų nėštumų ir ŽIV viruso ir PLI plitimo prevenciją.³⁶

Priemonės Pratarėje yra pažymima, kad priemonės, siekiant paauglių nėštumų ir lytiškai plintančių ligų (LPI) mažinimo, įskaitant ir ŽIV/AIDS plitimą, rizikingų lytinių santykių skaičiaus mažėjimo, kontraceptinių priemonių vartojimo masto didinimo³⁷, turi būti taikomos asmenų priklausančių rizikos grupėms atžvilgiu. Tokia nuostata neatitinka tarptautinių standartų, nes mokyklų lytinio švietimo ir reprodukcinės sveikatos programos yra rekomenduojamos visų jaunų asmenų atžvilgiu, neišskiriant rizikos grupių. Iš dalies, tai yra pagrįsta tuo, kad vykdant lytinio švietimo programas mokymo įstaigose visų jaunuolių atžvilgiu, būtų užkertamas kelias *atsirasti* rizikos grupėms.

Pabrėžtina, kad informacijos nesuteikimas arba tendencingos informacijos pateikimas apie apsaugos priemones gali turėti sunkesnes ir skaudesnes pasekmes jaunoms merginoms. Jos yra labiau pažeidžiamoje situacijoje dėl galimo neplanuoto nėštumo ir galimų pasekmių sveikatai – pavyzdžiui, yra didelė rizika sveikatai, kai kūdikį gimdo labai jauna mergina arba jeigu ji nusprendė nutraukti nėštumą, tačiau neturi sąlygų tai atlikti saugiai.

Apibendrinant konstatuotina, kad Mokomoji metodinė priemonė išėities tašku laikydama nuostata, kad geriausia jauniems žmonėms susilaikyti nuo bet kokių lytinių santykių iki santuokos sudarymo, o santuokos metu vadovautis išimtinai natūralios šeimos planavimo

---

³³ Žr. „Rizikingo gyvenimo bruožai“, 108 psl.

³⁴ „ŽIV/AIDS ir kitos lytiškai plintančios infekcijos, jų prevencija“, 101-102 psl.

³⁵ JOINT UNITED NATIONS PROGRAMME ON HIV/AIDS (UNAIDS), INTENSIFYING HIV PREVENTION: UNAIDS POLICY POSITION PAPER 35–37 (2005), 33 psl., http://www.data.unaids.org/publications/irc-pub06/jc1165-intensif_hiv-newstyle_en.pdf; žr. taip pat WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO), CONTRACEPTION: ISSUES IN ADOLESCENT HEALTH AND DEVELOPMENT 11 (2004).

³⁶ INTENSIFYING HIV PREVENTION: UNAIDS POLICY POSITION PAPER, 33 psl.; žr. taip pat WHO, CONTRACEPTION: ISSUES IN ADOLESCENT HEALTH AND DEVELOPMENT, 11 psl.; CESCR *Gen. Comm. 14*, § 34; žr. taip pat CRC *Gen. Comm. 3*, §16; *ICPD Programme of Action*, § 7.5(a); HRC *Concluding Observations 2004, Poland*, §9; *CRC Concluding Observations 2005, Philippines*, § 63.

³⁷ Mokomoji metodinė priemonė, Pratarė, 2 psl.

metodu, - tai [susilaikymą nuo lytinių santykių] rekomenduoja kaip geriausią būdą apsisaugoti nuo neplanuoto nėštumo, ŽIV/AIDS ir LPI.

Teikiant pirmenybę susilaikymui nuo lytinių santykių, o vėliau NŠP metodo naudojimui santuokoje, apsaugos priemonės - prezervatyvai ir įvairios kontraceptinės priemonės - yra nušviečiamos šališkai, pateikiant ne pilną informaciją ir pabrėžiant neigiamą pusę, ignoruojant jų teigiamus aspektus.

Pilnos ir objektyvios informacijos dėl lytinės ir reprodukcinės sveikatos nesuteikimas, pažeidžia jaunuolių teises, o atsižvelgiant į esamą padėtį ir tendencijas, yra mažai tikėtina, kad Mokomosios priemonės įgyvendinimas pasieks norimų rezultatų.

3. Netikslus teisinis užsimezgosios gyvybės interpretavimas

Kaip dalis lytinio švietimo ir reprodukcinės sveikatos programos, yra numatytas aptarimas neplanuoto nėštumo nutraukimo klausimas (t.y. abortų klausimas). Aprašant užsimezgosią gyvybę, Priemonėje ji nedviprasmiškai yra sulyginama su žmogumi:

„Šių dienų mokslas yra galutinai įrodęs, kad žmogaus gyvybė prasideda nuo zigotos ir kad jai priklauso visos prigimtinės asmens teisės, iš kurių pati pamatinė yra teisė į gyvenimą. Todėl žmogaus gyvybė turi būti absoliučiai gerbiama ir saugoma nuo paties jo atsiradimo momento. Kadangi embrioną privalu traktuoti kaip atskirą asmenį (o ne tik potencialų asmenį), tai taip pat turi būti ginamas jo neliečiamumas ir vientisumas.“³⁸

Teisine prasme toks kategoriškas interpretavimas yra mažiausiai netikslus. Tarptautinės žmogaus teisių teisės požiūriu gyvybės užsimezgimas nereiškia, kad šią gyvybę galima traktuoti kaip asmenį. Užsimezgsi gyvybė ir vaisius nėra prilyginami asmeniui, kuriam ir priklauso žmogaus teisės, tame tarpe teisės į gyvybę ir fizinį integralumą. Užsimezgsi gyvybė saugoma, ja rūpinamasi moters sveikatos apsaugos kontekste. Šioje srityje valstybės turi plačią diskreciją.

Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje vaisiaus teisė į gyvybę tiesiogiai nėra įtvirtinta. Konvencijos 1 straipsnyje yra nurodoma, kad Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-kos metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Vaiko teisių komitetas yra pažymėjęs, kad jeigu yra vengiama nurodyti aiškų gimimo ir pradėjimo laiką, Konvencijoje paliekama lanksti ir atvira galimybė nacionaliniam įstatymų leidėjui apibrėžti nuo kada prasideda vaikystė ar gyvybė.³⁹

Europos žmogaus teisių teismas, atsižvelgdamas į skirtingą šio klausimo reglamentavimą Europos šalyse, vaisiaus teisinį reglamentavimą taip pat palieka Konvencijos šalių diskrecijai.

Pasinaudojant šia diskrecija, *LR Civilinis kodeksas* nustatytė, kad fizinio asmens teisės ir pareigos atsiranda nuo jo gimimo momento – t.y. pirmo savarankiško įkvėpimo (CK 2.2 str. 2 d.). *LR Sveikatos apsaugos ministerijos įsakymas Nr. 50 Dėl nėštumo nutraukimo operacijos*

---

³⁸ „Bioetiniai prokreacinių (reprodukcinų) technologijų klausimai“, 86 psl.

³⁹ *Manual on Human Rights Reporting*, II. Definition of the child –Article 1, United Nations HR/PUB91/1 (Rev. 1), http://www.unhcr.ch/pdf/manual_hrr.pdf („By avoiding a clear reference to either birth or the moment of conception, the Convention endorses a flexible and open solution, leaving to the national legislation the specification of the moment when childhood or life begins.“)

atlikimo tvarkos, numato, kad moteriai pageidaujant, leidžiama nutraukti nėštumą tik iki 12-tos nėštumo savaitės. Vėliau nėštumą leidžiama nutraukti, tik jei jis gresia moters gyvybei ar sveikatai.

Pateikto teisinio reguliavimo kontekste, teigti, kad užsimezgusi gyvybė ar vaisius turi būti traktuojami kaip žmogus, turintis gimusiam asmeniui garantuojamas teises, yra nepagrįsta. Toks teiginys neatitinka objektyvios ir pagrįstos informacijos pateikimo kriterijaus.

4. Žeidžiantis požiūris į homoseksualius asmenis

Mokomosios metodinės priemonės „Lytinės sveikatos“ I dalies III skyriuje yra iškiriamas „Lytinių mažumų klausimas“.⁴⁰

Priemonės Pratarinėje yra išreiškiamas siekis „ugdyti pagarbą ir pakantumą (toleranciją) žmogui neatsižvelgiant į jo/jos ...seksualinę orientaciją“. Tačiau straipsnio autorius G. Vaitoška yra motyvuotas kito tikslo – „nebejausti gėjų judėjimo spaudimo dėl jų sąjungų vedybų statuso ir teisės įsivaikinti vaikus“.⁴¹ Todėl pagarbą ir pakantumą (toleranciją) homoseksualių asmenų atžvilgiu yra siekiama ugdyti per gailestį ir užjautą.

Informacija apie homoseksualumą yra pateikiama neobjektyviai. Nors mokslininkų tarpe vyrauja kelios versijos apie homoseksualumo priežastys, Mokomojoje priemonėje vienareikšmiškai teigiama, kad seksualinis potraukis tos paties lyties asmeniui nėra nulemtas genetiškai,⁴² bet dažniausiai atsiranda dėl vaikystėje patirtų psichologinių traumų - nepakankamo lyties identifikavimo trūkumo. Teigiama, jog jei berniukui vaikystėje trūko stipraus ryšio su tėvu⁴³, vėliau jis pradeda žavėtis stipriais, savimi pasitikinčiais vyrais, lygiai taip pat mergaitės dėl vaikystėje trūkusio ryšio su mama, pradeda „idealizuoti jos manymu labai gražias ir moteriškas savo drauges“⁴⁴, yra didelė tikimybė, kad paauglystės metu šis žavėjimasis gali peraugti į seksualinį potraukį tos pačios lyties asmeniui.

Priemonėje teigiama, kad dažniausiai šie „chroniški „nepakankamo vyriškumo“ ar „nepakankamo moteriškumo“ jausmai“⁴⁵ yra išgydomi gilios psichoterapijos proceso metu. Ieškoti psichoterapinio gydymo yra skatinama ir dėl to, kad „50 proc. vyrų, pradėjusių homoseksualius santykius, būdami 20 metų amžiaus, iki 50 metų amžiaus susergera AIDS“.⁴⁶

Straipsnyje yra nutylima, kad homoseksualumą 1973 m. Pasaulio sveikatos organizacija išbraukė iš ligų sąrašo. Iš kitos pusės, spekuliatyviai pabrėžiama, kad Amerikos psichiatrijos asociacija 1973 m. pakeitė požiūrį į homoseksualinį potraukį ir oficialiu lygmeniu nustojo tyrinėti potraukio terapijos galimybes dėl „gėjų politinio spaudimo“.⁴⁷

---

⁴⁰ Mokomoji metodinė priemonė, „Lytinių mažumų klausimas“, 97-100 psl.

⁴¹ „Lytinių mažumų klausimas“, 99 -100 psl.

⁴² Ibid., 97 psl.

⁴³ Ibid., 98 psl. („Lytinio tapatumo trūkumą“ berniukas jaučia kaip nepakankamą vyriškumą; jis vengia ebžnergingų ir agresyvokų savo bendraamžių žaidimų, dažnai nemėgsta būti sportinės komandos nariu – tačiau ne tik dėl nenoro, kiek dėl to, kad bijo, jog nepajėgs būti lygus su kitais berniukais.“)

⁴⁴Ibid., 98 psl.

⁴⁵ Ibid., 99 psl.

⁴⁶ Ibid., 99 psl.

⁴⁷ Ibid., 99 psl.

Pateikus subjektyvią nuomonę apie homoseksualumo priežastis ir nutylėjus svarbią informaciją, mokiniams suponuojama, kad homoseksualių asmenų reikia gailėtis, nes jie yra nekalti dėl vaikystėje patirtų psichologinių traumų.

Tokia pozicija nepasieks deklaruojamo tikslo išugdyti pagarbą ir pakantumą homoseksualių asmenų atžvilgiu, bet padės susiformuoti klaidingai nuomonei ir, geriausiu atveju, gailesčiui homoseksualių asmenų atžvilgiu. Išsamiai nesusipažinus su pačių homoseksualių asmenų nuomone, pateikiant neišsamią ir šališką informaciją, yra tikėtina, kad tai gali ižeisti ir pažeminti homoseksualių asmenų orumą.

Ši pozicija prieštarauja Lietuvos Respublikos ir tarptautinės teisės normoms. Europos Tarybos Ministrų Komitetas yra pabrėžęs, kad lytinis švietimas turi būti vykdomas per visapusės informacijos pateikimą, „skatinant visą spektrą požiūrių dėl skirtingų gyvenimo būdų, kad kiekvienas šalies narys visuomenės socialiniame-kultūriniame kontekste, galėtų sąmoningai apsispręsti dėl gyvenimo būdo, kuris geriausiai atitinka jo poreikius...“⁴⁸. Lietuvos Respublikos *Konstitucijoje* yra įtvirtinta nuostata, kad „Žmogaus orumą gina įstatymas“ (21 straipsnis). Asmens orumas yra užtikrinamas ir *Lygių galimybių įstatyme* įtvirtintu draudimu diskriminuoti asmenis dėl jų seksualinės orientacijos.

5. Diskriminacinis šeimos modelių pateikimas

Dėl Mokomosios priemonės akivaizdžiai neigiamo požiūrio į nesantuokines šeimas, jų nariai gali patirti stigmatizavimą ir diskriminaciją. Toks požiūris prieštarauja tarptautiniams standartams bei Lietuvos teisei.

Tarptautiniai, regioniniai ir nacionaliniai standartai

Europos socialinės chartijos 16 straipsnio pagrindu Lietuvai atsirando pareiga suteikti socialinę ir kitokią apsaugą šeimoms, įskaitant pareigą suteikti jauniems asmenims informaciją, įgalinančią juos daryti atsakingus sprendimus, tame tarpe ir sprendimus, liečiančius šeimos planavimą. Pareiga ginti šeimą, apima pareigą ginti ir šeimas, kurios egzistuoja ne vien santuokos pagrindu. Europos taryba savo paaiškinamajame rašte dėl Chartijos pažymėjo, kad 16 straipsnis apima platų šeimos sąvokos apibrėžimą, įskaitant ir „vienišus tėvus bei asmenis gyvenančius kartu“.⁴⁹ Tai atspindi ir Pataisytos Chartijos Priede atskirai pažymint, kad apsauga suteikiama pagal Chartijos 16 straipsnį apima ir vienišų tėvų šeimas.⁵⁰

Šeimos sąvoka yra lanksčiai interpretuojama Europos Tarybos ir Europos Sąjungos. Europos žmogaus teisių teismas daugelyje bylų pripažino, kad šeima apima ne tik santuokines šeimas, bet ir asmenis gyvenančius kartu.

---

⁴⁸ Council of Europe, *Recommendation No. R. (82) 5 of the Comm. of Ministers to Member States Concerning the Prevention of Drug Dependence and the Special Role of Education for Health*, at 1 (adopted Mar. 16, 1982).

⁴⁹ Council of Europe, *Explanatory Report to the European Social Charter*, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/163.htm>

⁵⁰ Žr. Council of Europe, *European Social Charter (revised) app.*, May 3, 1996, E.T.S. No. 163. Žr. taip pat Council of Europe, *Equality Between Women and Men in the European Social Charter as prepared by the Secretariat of the European Social Charter* (Sept. 20, 2005) http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/7_resources/factsheet_equality.pdf

Byloje *Keegan v. Airija*⁵¹ Teismas vertino dviejų tėvų santykius prieš vaiko gimimą ir nusprendė, kad nežiūrint į tai, kad jie niekada nebuvo susituokę ir nuo to laiko išsiskyrė, šeimyninis gyvenimas vis dėl to buvo, kadangi jie kartu gyveno ir planavo nęstumą. Teismas pastebėjo, kad šeima gali būti ir kitos *de facto* šeimos, jei asmenys gyvena kartu.⁵² Byloje *X, Y ir Z v. Jungtinė Karalystė*,⁵³ kurioje buvo nagrinėjamas klausimas dėl vaiko santykių su „socialiniu tėvu“ – jų motinos sugyventiniu ir moters, pasikeitusios į vyrą lytį transseksualu, Teismas pažymėjo, kad klausimas ar santykiai yra „šeimyniniai santykiai“ ginami Konvencijos 8-tu straipsniu yra *fakto* klausimas.⁵⁴ Tai nustatant, turi būti atsižvelgiama į tokius faktorius kaip: poros gyvenimas kartu, ar jie buvo išipareigoję vienas kitam turėdami bendrų vaikų ar kitais būdais.⁵⁵

Europos Sąjunga ypatingai praplėtė šeimos sąvoką. Teigiama, kad šeima gali būti pripažįstamos civilinės partnerystės, išsiskyrę asmenys ir tos pačios lyties santuokos.⁵⁶

Didelė dalis Priemonėje pateikiamos informacijos analizuojant šeimos sampratą, funkcijas, modelius, šeimos narių vaidmenis prieštarauja *Lietuvos Respublikos Konstitucijai* – įtvirtintam draudimui diskriminuoti asmenis dėl socialinės padėties (29 straipsnis), nes teigiama, kad santuoka yra išskirtinė šeimos sukūrimo forma, pagal kuria gali būti sukuriami atsidavę santykiai, vienintelė forma, kurioje gali egzistuoti prasmingi lytiniai santykiai.

Nesantuokinių šeimų diskriminavimas

Mokomosios metodinės priemonės Pratarinėje yra pažymima, kad „[d]iegiant programą, svarbu išlaikyti aiškią vertybinę nuostatą: darnia santuoka grindžiama šeima yra vertybė.⁵⁷ Toliau Priemonėje pažymima, kad: „[t]ik santuokinis aktas yra atviras santuokinei meilei ir naujai gyvybei“⁵⁸, „...nauja žmogaus gyvybė gali būti tinkamai perduodama tik santuokinio akto metu.“⁵⁹

Šie teiginiai siekia įtikinti, kad vien santuoka paremti santykiai yra prasmingi ir verti pagarbos. Poroms, kurios nėra susituokusios, toks informacijos pateikimas reiškia, kad jie gyvena mažiau meile ir pagarba pagrįstuose santykiuose. Vaikui tai gali reikšti, kad jei jis buvo pradėtas ne santuokoje, tai jis buvo pradėtas „netinkamai“.

Be to, kad santuokinė šeima yra pavaizduota kaip vienintelė prasmingų seksualinių santykių forma, heteroseksualūs santuokinis ryšys arba gyvenimas šeimoje su abiem biologiniais tėvais yra pripažįstamas ir kaip esmine sąlyga, leidžiančia vaikui tinkamai vystytis. Suponuojama, kad tėvai ir vaikai, kurie neatitinka šio modelio, sveikų ir prasmingų santykių

---

⁵¹ *Keegan v. Ireland*, App. no. 16969/90, Eur. Ct. of H.R (1994).

⁵² *Ibid.*

⁵³ *X, Y and Z v. United Kingdom* App. no. 21830/93, Eur. Ct. Of H.R. (1997).

⁵⁴ *Ibid.*, § 36.

⁵⁵ Žr. taip pat *X and Y v. Switzerland*, (Joined Applications 7289/75 and 7349/76) 9 D.R. 57, 20 *Yearbook E.C.H.R.*.

⁵⁶ Opinion of the European Economic and Social Committee on the ‘Green Paper on Applicable Law and Jurisdiction in Divorce Matters,’ 2006 O.J. (C 24), psl. 20, 21, § 1.4.

⁵⁷ Mokomoji metodinė priemonė, 3 psl.

⁵⁸ Mokomoji metodinė priemonė, „Bioetiniai prokreacinių (reprodukcinų) technologijų klausimai“, 85 psl.

⁵⁹ *Ibid.* 86 psl.

turėti negali. Kitų šeimos modelių (išsiskyrusių, nesusituokusių⁶⁰, vienišų tėvų/mamų šeimų⁶¹) nušvietimas tendencingai neigiama šviesa gali turėti neigiamą poveikį tokių šeimų vaikams, jie gali pasijusti mažiau svarbūs ir mylimi, sumažėti jų pasitikėjimo savimi jausmas. Tokį pat neigiamą poveikį tai gali turėti ir vaikams, kurie nepažįsta savo tėvų, jų tėvai mirę arba yra įvaikinti ir todėl negyvena kartu su biologiniais tėvais.

Priemonės autorių perteikiamas požiūris gali būti žalingas ir tuo požiūriu, kad jis skatina vaikų ir jaunuolių tarpe formotis diskriminaciniams požiūriams ir netolerancijai asmenų nebegyvenančių santuokoje atžvilgiu. Tai gali peraguti į diskriminacinių pažiūrių ir netolerancijos susiformavimo ir kitų asmenų bei grupių atžvilgiu (dėl tautybės, religijos ir pan.).

Priemonėje yra nenuosekliai ir prieštaringai vertinama situacija, kai šeimoje kyla konfliktai, pasireiškia smurtas. Vienur yra pasisakoma, kad „[t]ik labai stiprių (fizinį, emocinį ir kitokių) konfliktų bei smurto fizinio, emocinio ir kitokio) atvejais skyrybos turi pozityvų poveikį“.⁶² Kas leidžia daryti išvadą, kad jei išvardinti atvejai yra vidutinio stiprumo – tai yra geriau išlaikyti tokią šeimą, nei ją išardyti. Tokia pozicija kelia daug abejonų dėl tinkamos vaiko teisių apsaugos ir interesų paisymo. Yra net teigiama, kad „...vaikų asmenybės vystymuisi yra palankesnė konfliktuojanti, tačiau kartu išliekanti abiejų tėvų šeima negu vienišos motinos šeimos modelis“.⁶³ Tačiau kitoje Priemonės vietoje, yra teigiama, kad: „[n]ustatyta, kad išsiskyrę tėvas ir motina mažiau žaloja vaikus nei būdami kartu. Geriau neturėti sutuoktinio negu tokį, kuris nepagelbsti krizės metu, nes tai paveikia ir vaiko auklėjimą, turi įtakos jo santykių šeimoje supratimui.“⁶⁴ Toks Priemonės turinio nenuoseklumas gali suklaidinti ir neigiamai paveikti vaikus.

Apibendrintai galima teigti, kad Mokomosios metodinės priemonės autoriai sukurdami lytiškumo ugdymo programą „Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas“ siekia suteikti jaunimui lytiškumo ir reprodukcinės sveikatos žinias platesniame bendražmogiškų vertybių kontekste, „brandinant asmenį šeimos gyvenimui“.⁶⁵ Tačiau, perteikiamos „bendražmogiškos vertybės“ iš esmės atspindi šalyje vyraujančios katalikų religijos nuostatas, kai kuriose Priemonės vietose jos ryškiai prieštarauja žmogaus teisėms, ypač lygiateisiškumo ir nediskriminavimo principui, informacija dažnai yra pateikiama šališkai, išryškinant vienus aspektus ir nutylint apie kitus. Toks nepilnas ir šališkas informacijos pateikimas prieštarauja tarptautiniams standartams ir iš jaunimo atima galimybę susipažinti su tikra situacija bei savarankiškai priimti sprendimus.

---

⁶⁰ Skyrelyje „Šeimos modelių įvairovė, jų privalumai ir trūkumai“ yra teigiama, kad „statistika rodo, kad tokios sąjungos yra mažiau stabilios negu susituokusių porų sukurtos šeimos, o psichologiniu požiūriu santuokos atsisakymas kalba apie neapsisprendimą arba nenorą įsipareigoti“, 41 psl.;

Skyrelyje „Motyvai kurti šeimą. Mitai apie santykius šeimoje. Santuoka ir sugyvenimas“ yra pabrėžiama, kad: „rizika patirti smurtą yra didesnė moteriai, gyvenančiai de-facto sąjungoje nei šeimoje“ (55 psl.); „Užsienio autorių tyrimai rodo, kad gyvenimas kartu iki santuokos yra rizikos faktorius santykių ilgalaikiškumui“, „yra didesnė smurto, išsiskyrimo, priklausomybių, psichinių problemų rizika“ (56 psl.); „...sugyvenimą renkasi tie žmonės, kurie patys vengia ar yra nepajėgūs įsipareigoti, ir ši savybė įtakoja ir tolesnius partnerių ar sutuoktinių santykius.“, 57 psl.

⁶¹ Skyrelyje „Šeimos samprata ir funkcijos“ kalbant apie vienišas mamas, remiama valstybės šeimų os politika yra vadinama kaip „priešnuodis“ augančiam vienišų mamų skaičiui, 39 psl.

⁶² „Netektis šeimoje, mirtis, skyrybos“, 68 psl.

⁶³ G. Vaitoška, „Šeimos modelių įvairovė, jų privalumai ir trūkumai“, 42 psl.

⁶⁴ „Nesirūpinimas, nepriežiūra, fizinė, emocinė ir seksualinė prievarta bei jų poveikis vaikui“, 103 psl.

⁶⁵ Mokomoji metodinė priemonė, Pratarinė, 2psl.

[vertinus žmogaus teisių požiūriu problematiškiausius Mokomosios metodinės priemonės turinio aspektus, sekančioje recenzijos II-oje dalyje yra pateikiamas Priemonės įvertinimas integralumo ir efektyvumo aspektu.

II. PRIEMONĖS INTEGRALUMO IR EFEKTYVUMO VERTINIMAS

1. Programos integralumas

Tarptautiniai ir regioniniai standartai

Europos socialinės chartijos Komitetas yra nustatęs, kad 11 straipsnio 2 punktas, [numatantis, kad Šalys įsipareigoja imtis reikiamų priemonių konsultacijoms teikti ir rūpintis švietimo priemonėmis, kuriomis propaguojama sveika gyvensena bei skatinama asmeninė atsakomybė už savo sveikatą], reikalauja, kad seksualinės ir reprodukcinės sveikatos švietimas būtų vedamas per visą mokymosi laikotarpį mokykloje ir būtų įtvirtintas kaip vienas iš atskirų mokomųjų dalykų.⁶⁶ Sveikatos švietimas turi būti vedamas reguliariai ir mokomas visiems mokiniams, tiek pradinėse mokyklos klasėse, tiek pagrindinių klasių mokiniams.⁶⁷ Tokie mokymai turi būti vedami visose šalies regionų mokyklose, pasiekti „didelių mokinių skaičių“ įgyjančių šias žinias;⁶⁸ mokymas turi tolygiai apimti visus šalies regionus, didmiesčius ir ypač miestų rajonus.⁶⁹ Sveikatos švietimo iniciatyvoms turi būti skiriamas pakankamas finansavimas.⁷⁰

Visumoje šios nuostatos atspindi supratimą, kad lytinis švietimas yra svarbus elementas pradinių ir pagrindinių klasių moksleiviams vidurinio lavinimo mokyklose, todėl tam turi būti skirta pakankamai laiko ir lėšų, kad lytinio švietimo programa atitiktų aukštus reikalavimus, kaip ir bet kurie kiti mokykloje dėstomi dalykai.

Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos 2004 m. priimta *Rezoliucija dėl Europos strategijos skatinant lytinį švietimą ir reprodukcinę sveikatą ir teises* kviečia šalis suteikti moksleiviams visapusę lytinio švietimo ir reprodukcinės sveikatos informaciją ir švietimą.⁷¹

---

⁶⁶ Žr. pavyzdžiui, Eur. Soc. Chart., Slovenia 01/01/2001–12/31/2002, Eur. Soc. Chart., Lithuania: Conclusion for Report Covering, 08/01/2001–12/31/2002

⁶⁷ Žr. pavyzdžiui, Eur. Soc. Chart., Greece: Conclusion for Report Covering 01/01/1993–12/31/1998.

⁶⁸ Žr. Eur. Soc. Chart., Portugal: Conclusion for Report Covering 01/01/1999 – 12/31/2002

⁶⁹ Žr. pavyzdžiui, Eur. Soc. Chart., Estonia: Conclusion for Report Covering 11/01/2000–12/31/2002; Eur. Soc. Chart., Turkey: Conclusion for Report Covering 01/01/1999–12/31/2002; Eur. Soc. Chart., Greece: Conclusion for Report Covering 1/1/1999–12/31/2002; Eur. Soc. Chart., Denmark: Conclusion for Report Covering 01/01/1999–12/31/2002.

⁷⁰ Žr. pavyzdžiui, Eur. Soc. Chart., Denmark, 01/01/1999–12/31/2002, *supra* note 140; Eur. Soc. Chart., Denmark: Conclusion for Report Covering 1/1/93 – 12/31/98; Eur. Soc. Chart., Norway: Conclusion for Report Covering 01/01/93 – 12/31/98 ; Eur. Soc. Chart., Portugal: Conclusion for Report Covering 01/01/96 – 12/31/98.

⁷¹ Žr. Council of Europe, Parl. Ass., *Resolution 1399 on European Strategy for the Promotion of Sexual and Reproductive Health and Rights*, 27th Sess., § 11(i) (2004), <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta04/ERES1399.htm>

Tarptautinių sutarčių pagrindų įsteigtos institucijos nedviprasmiškai rekomenduoja reprodukcinės sveikatos ar lytinio švietimo programą dėstyti mokyklose kaip privalomą atskirą dalyką per visus mokymosi metus mokyklose. Jungtinių Tautų Komitetas dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims kviečia šalis padaryti lytinį švietimą mokyklose privalomu dėstomu dalyku ir „sistemingai“ vykdyti jį mokyklose.⁷²

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas taip pat ragina šalis padaryti lytinį švietimą dalimi privalomų dėstomų dalykų pradinių ir vidurinių klasių moksleiviams⁷³ ir yra išreiškęs susirūpinimą situacijomis, kai vaikų tėvams yra paliekama teisė apsispręsti ir neleisti vaikams lankyti lytinio švietimo programos.⁷⁴

Tarptautiniuose bendro sutarimo dokumentuose, pavyzdžiui Tarptautinės konferencijos dėl populiacijos ir vystimosi Veiksmų Programoje, pripažįstama, kad švietimas apie populiaciją, įskaitant žinių suteikimą dėl seksualinės ir reprodukcinės sveikatos, turi prasidėti pradinėse mokyklose ir tęstis visiais formaliais ir neformaliais švietimo lygmenimis, kad tikrai būtų efektyvus.⁷⁵

Jungtinė Jungtinių Tautų Programa dėl ŽIV/AIDS nusprendė, remiantis išsamia susijusios literatūros apžvalga, kad efektyviausiai lytinio švietimo žinios yra įsisavinamos kai jos yra suteikiamos jaunimui prieš jų seksualinį subrendimą.⁷⁶

Pasaulinė Sveikatos Organizacija teigia, kad pradėdant vykdyti lytinį švietimą kuo anksčiau yra labai svarbu, ypač besivystančiose šalyse, nes vidurinių mokyklų pagrindinių klasių mergaitės susiduria su didžiausia rizika patirti seksualinės patirties pasekmes.⁷⁷ Pradedant vykdyti lytinį švietimą pradinėse klasėse, suteikiama galimybė pasiekti mokinius, kurie vėliau galbūt dėl įvairių priežasčių nebetęs mokslo vidurinėse ar gimnazinėse klasėse.⁷⁸

Pasaulio sveikatos organizacija yra pateikusi detalesnes rekomendacijas kaip lytinis švietimas turėtų būti inkorporuotas į mokyklų mokymosi programas. PSO pažymi tris šiuo metu vykdomus šalių lytinio švietimo mokymo modelius: (1) kai lytinis švietimas yra dėstomas kaip „atskiras dalykas“, kaip dalis specialios klasės, orientuotos praktinių sveikatos žinių perdavimui; (2) „atskiras „atskiro“ dalyko mokomoji dalis“ (kaip pvz. biologijos); ir (3) „žinių išsklaidymas

---

⁷² Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), *Concluding Observations*, žr. pvz., Turkmenistan, 02/06/2006, U.N. Doc. CEDAW/C/TKM/CO/2, § 31; Republic of Moldova, 25/08/2006, U.N. Doc. CEDAW/C/MDA/CO/3.

⁷³ Children's Rights Committee (CRC), *Concluding Observations*: žr. pavyzdžiui, Antigua and Barbuda, 03/11/2004, U.N. Doc. CRC/C/15/Add.247, § 54 ; Trinidad and Tobago, 17/03/2006, U.N. Doc. CRC/C/TTO/CO § 54.

⁷⁴ Children's Rights Committee (CRC), *Concluding Observations*: žr. pavyzdžiui., Ireland, 29/09/2006, U.N. Doc. CRC/C/IRL/CO/2, § 52.

⁷⁵ Žr. *Programme of Action of the International Conference on Population and Development*, Cairo, Egypt, Sept. 5-13, 1994, § 11.9 U.N. Doc. A/CONF.171/13/Rev.1 (1995), http://www.unfpa.org/icpd/icpd_poa.htm

⁷⁶ Žr. Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS), *Impact of HIV and sexual health on the sexual behavior of young people: a Review Update 27* (1997).

⁷⁷ Žr. World Health Organization (WHO), *Adolescent pregnancy: issues in adolescent health and development* 63 (2004)

⁷⁸ Ibid.

per daugelį mokomųjų dalykų“ – lytinis švietimas šiuo atveju yra įtraukiamas kaip dalis reguliarių mokomųjų dalykų ir mokomas eilinių klasių mokytojų.⁷⁹

Pažymėtina, kad PSO pirmenybę suteikia ir išskiria lytinio švietimo mokymą kaip atskiro mokomojo dalyko, kaip efektyviausią būdą leidžiantį šalims apsaugoti sveikatą efektyviai per vykdomą įvairiapusį, tęstinį ir privalomą lytinį ir reprodukcinį sveikatos švietimą. PSO pabrėžia, kad toks modelio pasirinkimas užtikrina, kad: „mokytojai bus specialiai apmokyti ir sutelks dėmesį į sveikatą, dėstant kaip atskirą dalyką labai tikėtina, kad turinys ir mokymo būdai sutaps, kas negali būti pasakyta apie „lytinio švietimo išskleidymo“ modelį per visus mokomus dalykus.“⁸⁰

Apibendrintai, galima teigti, kad vadovaujantis tarptautinės praktikos standartais yra patariama, kad:

- Lytinis švietimas būtų dėstomas mokyklose kaip atskiras ir privalomas dalykas;
- Jis turėtų būti dėstomas per visą mokymosi mokykloje laikotarpį – nuo pradinių iki baigiamųjų klasių.

Metodinės mokomosios priemonės atitikimas tarptautiniams standartams

Parengtoje „Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas“ mokomojoje metodinėje priemonėje yra numatoma, kad: „[r]engimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos turinys turėtų būti privalomai integruojamas į atskirus mokomuosius dalykus, nedidinant Bendruosiuose ugdymo planuose nustatytų dalykui skirtų pamokų skaičiaus“.⁸¹

Taigi, skirtingai nei yra rekomenduojama tarptautinių institucijų, parengta lytiškumo ugdymo programa, kurios sudedamoji dalis yra lytinis švietimas, nėra numatoma kaip atskiras mokomasis dalykas. Net nevertinant perteikiamų žinių turinio, galima nesunkiai pastebėti, kad pasirinkus „lytinio švietimo išskleidymo po atskirus dalykus“ modelį, parengtai priemonei trūksta vientisumo ir tęstinumo.

Atsižvelgiant į pasirinktą mokomosios metodinės priemonės struktūrą - kai I dalyje yra pateikiama informacija mokytojui, kurios pagrindu mokytojas turi pats susidaryti sau programos turinį, o II dalyje yra pateikiamos temų atskleidimo rekomendacijos - yra tikėtina, kad toks struktūros pasirinkimas nebus parankus ir aiškiai suprantamas mokytojui, perduodančiam lytinio švietimo žinias mokiniams. Nėra aišku kokių dalykų mokytojai, kokio amžiaus vaikams ar jaunimui, per kiek laiko kokias žinias turės perteikti. Lieka neaišku ar kai kurie skyriai apskritai yra skirti pamokoms ar pokalbiams su tėvais (pvz. „Veiksniai, turintys įtakos subjektyviam kūno vaizdai formuotis“, Šeima, 26-28 psl.). Tikėtina, kad skirtingi mokytojai I dalies pagrindu rengs skirtingą mokymo medžiagą. Be to, žinios pateikiamos I ir II dalyje dažnai dubliuojasi, bereikalingai aiškinami tie patys dalykai.

---

⁷⁹ World Health Organization, Family Life, Reproductive Health and Population Education: Key Elements of a Health Promoting School, Information Series on School Health, DOC. 8 39, http://www.who.int/school_youth_health/media/en/family_life.pdf

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Mokomosios metodinės priemonės Pratarė, 2 psl..

Apibendrintai galima teigti, kad nėra aišku kokiais kriterijais vadovaujantis yra pasirenkamas lytiškumo ugdymo mokymo „išsklaidymo modelis“, tačiau atsižvelgiant į tokio mokymo svarbą jauniems žmonėms bei tarptautinius standartus ir tarptautinių institucijų rekomendacijas, patartina numatyti lytiškumo ugdymą kaip atskirą ir privalomą mokomąjį dalyką. Tai padarius, pervertinti pasirinktos metodinės mokomosios priemonės struktūrą ir pritaikyti ją konkrečiai kiekvienos mokymo klasės lygiui, atitinkamai numatyti mokymosi perteikimo būdus.

2. Programos įgyvendinimo trukmė

Kad lytiškumo ugdymo programa būtų tinkamai įgyvendinama, jai turi būti numatyta ir pakankamai dėstymo laiko. Mažai tikėtina, kad paviršutiniškas lytiškumo švietimas bus efektyvus ir suteiks jauniems žmonėms būtinas žinias, leidžiančias ateityje padaryti atsakingus sprendimus, o Lietuvos valstybei tinkamai įgyvendinti švietimo pareigą. Kad užtikrinti mokymo efektyvumą, turi būti realistiškai pasverta kiek tam turi būti skirta laiko.

Pasaulio sveikatos organizacija, remiantis išsamiais lytinio švietimo ir reprodukcinės sveikatos programų vertinimu, yra padariusi išvadą, kad vienas iš svarbiausių elementų, užtikrinančių efektyvų programos įgyvendinimą yra skyrimas pakankamai mokymo laiko, mažiausiai 14 valandų per mokymosi metus.⁸²

Vertinant parengtą Mokomąją metodinę priemonę, nėra aišku, kiek laiko yra numatoma skirti lytiškumo ugdymui. Atsižvelgiant į tai, kad perteikiant lytiškumo ugdymo žinias mokiniams papildomas dalyko įvedimas nėra numatomas, o pamokų skaičius turi likti toks pat, nėra aišku, kaip mokytojai sugebės „įsprausti“ papildomai lytinio švietimo žinias neviršydami pamokų skaičiaus. Kadangi tai atrodo sunkiai įmanoma, tikėtina, kad lytinio švietimo žinios bus perduodamos arba paviršutiniškai, arba mokytojai bus priversti vesti pamokas papildomai. Turint omenyje, kad papildomai pamokos neturi būti vedamos, tikėtina, kad jos bus vedamos kaip užklausinės pamokos po mokymosi dienos, kas neleis užtikrinti jų privalomumo.

3. Specialus mokytojų parengimas

Atsižvelgiant į tai, kad lytiškumo ugdymo žinias parengtoje Mokomojoje metodinėje priemonėje yra numatoma „išsklaidyti“ po bendro lavinimo mokomuosius dalykus ir pavesti perduoti lytiškumo ugdymo žinias bendrų dalykų mokytojams, kurie nebus baigę specialių specialių mokymų ir neturės patirties šioje srityje, galima teigti, kad tai neatitiks numatytų tarptautinių ir regioninių standartų, pateikiamų žemiau.

Tarptautiniai ir regioniniai standartai

Europos socialinės chartijos Komitetas yra nustatęs, kad Chartijos Šalys turi užtikrinti tinkamą mokytojų parengimą, kaip dalį 11 (2) straipsnio pareigos, numatant sveikatos

---

⁸² World Health Organization (WHO), Family Life, Reproductive Health and Population Education: Key Elements of a Health Promoting School, Information Series on School Health, Doc. 8, 38 psl., http://www.who.int/school_youth_health/media/en/family_life.pdf

švietimo programas mokyklose.⁸³ Komitetas taip pat yra pozityviai atsiliepęs dėl mokytojų periodiškų žinių atnaujinimo.⁸⁴

Europos tarybos Ministrų komitetas yra rekomendavęs šalims-Europos tarybos narėms užtikrinti specialų paruošimą mokytojams, perteikiantiems sveikatos švietimo žinias. Viena svarbiausių yra *Rekomendacija (88)7 dėl mokyklos sveikatos švietimo ir mokytojų parengimo svarbos*.⁸⁵ Rekomendacijoje pažymima, kad sveikatos švietimas mokyklose reikalauja, „pagrindinio, kvalifikacijos kėlimo ir tęstinio apmokymo visų mokytojų“.⁸⁶

Jungtinių Tautų sutarčių įgyvendinimo institucijos taip pat skatina sutarčių šalis „užtikrinti pauglių teises į lytinės ir reprodukcinės sveikatos švietimą per tinkamai paruoštą mokymo personalą“, kuris yra sudedamoji dalis šalių pareigos užtikrinant sveikatos švietimą.⁸⁷ Taip pat yra rekomenduojama užtikrinti mokytojų tinkamą parengimą specialiose lytinio švietimo srityse.

Vaikų teisių komitetas yra rekomendavęs mokytojų ir kito švietimo personalo mokymų pravedimą dėl ŽIV/AIDS gydymo ir prevencijos priemonių, įskaitant prezervatyvų naudojimą.⁸⁸

Pasaulio sveikatos organizacijos *Strategijoje dėl lytinės ir reprodukcinės sveikatos Europoje* kviečiama apmokyti ir suteikti tęstinius mokymus profesionalams tiek mokymo, tiek paslaugų teikimo sektoriuje.⁸⁹ Pasaulio sveikatos organizacija pabrėžia reikalingumą, kad lytinio švietimo ir reprodukcinės sveikatos mokytojai būtų apmokami ir gautų tikslią informaciją, kuri įgalintų efektyviai aptarti skirtingas reprodukcinės sveikatos sritis.⁹⁰ Tokie mokytojų kursai sudaro sąlygas mokytojams perteikti tikslią ir objektyvią informaciją, kas yra ypatingai svarbu, padedant mokytojams išsklaidyti susiformavusius įvairius mitus, įskaitant ir mitą, kad „žinios apie reprodukcinę sveikatą, taip ir apie lytinius santykius bei kontraceptines priemones, prisidės prie paleistuvavimo padidėjimo“.⁹¹ Lygiai taip pat tinkamas mokytojų paruošimas visų lytinio švietimo mokytojų yra rekomenduojamas tam, kad jie galėtų pasitikinčiai ir užtikrintai bendrauti su paaugliais ir nesuteiktų perteikiamai informacijai savo vertinimo iš turimų moralinių nuostatų taško.⁹² Mokytojų mokymas taip pat

---

⁸³ Žr. pvz. Eur. Soc. Chart., Turkey, 01/01/1994–12/31/1998, supra note 161; Eur. Soc. Chart., France: Conclusion for Report Covering 01/01/1993–12/31/1998; Eur. Soc. Chart., Denmark, 01/01/93 – 12/31/98, supra note 141; Eur. Soc. Chart., Austria: Conclusion for Report Covering 01/01/1996–12/31/1998.

⁸⁴ Žr. Eur. Soc. Chart., Greece: Conclusion for Report Covering 01/01/1993–12/31/1994.

⁸⁵ Council of Europe, Recommendation No. R. 88(7) of the Comm. of Ministers to Member States on School Health Education and the Role and Training of Teachers.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *General Recommendation 24: Women and Health* (20th Sess., 1999).

⁸⁸ Children's Rights Committee, *Concluding Observations*, žr. pvz., Benin, 20/10/2006, U.N.Doc. CRC/C/BEN/CO/2, § 58(h); Thailand, 17/03/2006, U.N.Doc. CRC/C/THA/CO/2, § 58(e)..

⁸⁹ World Health Organization Regional Office for Europe (WHO Europe), WHO Regional Strategy on Sexual and Reproductive Health, EUR/01/5022130 14 (2001) psl. 17, <http://www.euro.who.int/document/e74558.pdf>

⁹⁰ WHO, Family Life, Reproductive Health and Population Education Report, at 8 53.

⁹¹ Ibid. at 8 52–53 (cituojant M. Rice, Reproductive Health within the School Setting: A Feeder Paper for the Expert Committee on Comprehensive School Health Education and Promotion, World Health Organization (WHO) (1995).

⁹² World Health Organization (WHO), Adolescent Pregnancy: Issues in Adolescent Health and Development 63 (2004), at 72 (cituojant Görden et al. (1993).

turi atspindėti vėliausius mokslo tyrimus, atliktas studijas ir progresyvias pedagogines studijas.⁹³

Metodinės mokomosios priemonės atitikimas tarptautiniams standartams

Nors autoriai parengtoje Mokomojoje metodinėje priemonėje pažymi, kad ši priemonė yra skirta lytiškumo ugdymui, o ne mokinių lytiniam švietimui, vis dėl to didelę dalį parengtos priemonės sudaro lytinio švietimo temos – I dalies visas trečias skyrius yra skirtas „Lytinei sveikatai“. Todėl atsižvelgiant į tarptautinius ir regioninius standartus dėl žinių perdavimo lytinio švietimo ir reprodukcinės sveikatos klausimais, mokytojai, prieš dėstant susijusias temas, turėtų baigti specialius kursus ir vėliau turėti sąlygas kelti kvalifikaciją bei atnaujinti žinias lytinio švietimo ir reprodukcinės sveikatos srityje.

4. Stebėsenos ir vertinimo mechanizmo užtikrinimas

Tarptautiniai ir regioniniai standartai

Europos socialinės chartijos Komitetas išvadose dėl 11(2) straipsnio įgyvendinimo pažymi, kad Chartijos šalys turi ne tik sukurti mokykloms sveikatos švietimo programas, bet taip pat efektyviai jas įgyvendinti ir pagrįsti teigiamą jų poveikį paauglių sveikatai.⁹⁴ Komitetas prašo Šalis vykdyti stebėseną ir suteikti informaciją kaip yra įgyvendinamos programos ir įvertinti įgyvendinimo rezultatus.⁹⁵

Europos Tarybos institucijos taip pat pabrėžia programų vertinimo svarbą ir jų daromą įtaką, kaip sudedamąjį elementą šalių pareigos suteikti sveikatos švietimą, įskaitant ir lytinį švietimą. *Rekomendacijoje (88)7* dėl mokyklų sveikatos švietimo ir mokytojų paruošimo svarbos, Europos Ministrų Tarybos Komitetas rekomenduoja šalių vyriausybėms įvertinti visus sveikatos švietimo komponentus „formaliai ir apibendrintai“, kreipiant dėmesį į padarytą progresą siekiant užsibrėžtų programos tikslų.⁹⁶ Į šį procesą turi būti įtraukti ir susijusios asmenų grupės: „...mokytojai, mokiniai, socialiniai ir sveikatos apsaugos darbuotojai bei bendruomenių atstovai.“⁹⁷

Pasaulio sveikatos organizacijos 2001 m. *Regioninėje Strategijoje dėl Lytinės ir Reprodukcinės Sveikatos Europoje*, šalys yra kviečiamos šviesti paauglius visais lytinės ir reprodukcinės sveikatos klausimais; yra pripžįstama nacionalinio mechanizmo sukūrimo

---

⁹³ WHO, Family Life, Reproductive Health and Population Education Report, at 8 54 (citing Education International, *The Second World Congress of Education International Meeting in Washington, D.C. (USA), from 25 to 29 July 1998* (1998)).

⁹⁴ Žr. Eur. Soc. Chart., *France: Conclusion for Report Covering 01/01/2001–12/31/2002* (“Iš informacijos pateiktos Švietimo ministerijos matyti, kad nežiūrint į daugiau ir įvairesnių švietimo kampanijų skaičių, jaunimo narkotikų, tabako ir alkoholio vartojimo lygis toliau auga . . . Komitetas prašo kitą kart atsiskaitant paaiškinti kampanijų poveikio žemą lygį ir klausia ar yra numatoma imtis kitų priemonių, kad užkirsti kelią šiai neigiamai tendencijai“). Žr taip pat Eur. Soc. Chart., *Belgium: Conclusion for Report Covering 01/01/1999–12/31/2002*.

⁹⁵ Žr. Eur. Soc. Chart., *Greece 01/01/1993–12/31/1994*, Eur. Soc. Chart., Turkey: *Conclusion for Report Covering 01/01/1990–12/31/1991*; Eur. Soc. Chart., Portugal: *Conclusion for Report Covering 01/01/1991–12/31/1993*; Eur. Soc. Chart., Iceland: *Conclusion for Report Covering 01/01/1993–12/31/1998*.

⁹⁶ Council of Europe, Recommendation No. R. 88(7) of the Comm. of Ministers to Member States on School Health Education and the Role and Training of Teachers, psl. 3, § 4.2

⁹⁷ Ibid.

svarba stebint programos ir strategijos įgyvendinimą.⁹⁸ Parengtoje PSO Strategijoje yra rekomenduojama, kad šalys periodiškai atliktų tyrimus reprodukcinės sveikatos klausimais ir nuspręstų dėl pasirinktų būdų efektyvumo, juos iš naujo įvertintų ir, jei reikia, reformuluotų pasirinktą strategiją.⁹⁹

Pasaulio sveikatos organizacija yra parengusi labiau detalias mokyklų sveikatos programų vertinimo gaires. Organizacijos „Informacinėse serijose dėl mokyklų sveikatos“, yra pažymima, kad vertinimas, kaip svarbus mokyklos programos elementas, turi būti apsvarstytas pačioje švietimo programos rengimo pradžioje ir būti taikomas per visą jos įgyvendinimo laikotarpį.¹⁰⁰ Gairėse taip pat pažymima vertinimo svarba abiem laikotarpiais – programos įgyvendinimo (kad būtų galima, jei reikia, padaryti reikiamus pataisymus) ir programos pabaigoje (kad įvertinti pasiektus rezultatus ir padarytą įtaką per įgyvendinimo laikotarpį, įvertinti ar programa pasiekė užsibrėžtus tikslus ir uždavinius, ar jie turi būti pakoreguoti.)¹⁰¹ Kaip ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto *Rekomendacijoje (88)7*, gairės taip pat pabrėžia naudą įtraukiant į programos vertinimą jaunimą, kaip visose programos kūrimo etapuose, taip ir jos įgyvendinimo mokyklose metu. Šią rekomendaciją atkartoja ir ICPD priimtos Veiksmų Programos rekomendacija, skatinanti aktyviai įtraukti jaunimą rengiant, įgyvendinant ir vertinant sveikatos apsaugos programas.¹⁰²

Metodinės mokomosios priemonės atitikimas tarptautiniams standartams

Priešingai nei numato tarptautiniai ir regioniniai standartai, paruoštoje Mokomojoje metodinėje priemonėje nėra numatytas programos stebėsenos ir vertinimo mechanizmas. Nors aukščiau išvardinti standartai liečia daugiau lytinį švietimą nei ugdymą, atsižvelgiant į tai, kad lytinis švietimas yra reikšminga sudedamoji paruošto lytinio ugdymo dalis, minimi standartai turi būti taikomi ir šiuo atveju.

Nenumačius stebėsenos ir vertinimo mechanizmo yra tikėtina, kad tai neigiamai paveiks paruoštos programos efektyvų įgyvendinimą. Nenumatant tokio mechanizmo bus sunku vertinti programos vykdymo sėkmingumą, o laikui bėgant identifikuoti problemas, išsiaiškinti trūkumus ir pakoreguoti pačią programą. Programos pradinėje ruošimo stadijoje, neįtraukus ir neatsižvelgus į mokytojų, tėvų ir pačių vaikų nuomonę apie pasirinktą programą, yra rizikuojama, kad programa gali neatspindėti aktualių klausimų ar dėl jų turinio gali būti nepriimtina ir sunkiai įgyvendinama.

Visumoje, vertinant Mokomąją metodinę priemonę pagal esamus tarptautinius ir regioninius standartus dėl lytinio švietimo ir reprodukcinės sveikatos programų mokyklose efektyvumo ir integralumo standartus, galima teigti, kad ši priemonė jų neatitinka. Ir nors lytinis švietimas

---

⁹⁸ WHO REGIONAL STRATEGY REPORT, psl. 18, § 2.7 (2001).

⁹⁹ WHO REGIONAL STRATEGY REPORT, psl. 14, 18, § 2.7 (2001).

¹⁰⁰ WHO, FAMILY LIFE, REPRODUCTIVE HEALTH AND POPULATION EDUCATION REPORT, 8, 55.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² *Programme of Action of the International Conference on Population and Development*, Cairo, Egypt, Sept. 5-13, 1994, U.N. Doc. A/CONF.171/13/Rev.1 (1995), § 7.47,

<http://www.un.org/popin/icpd/conference/offeng/poa.html>

yra tik sudedamoji dalis lytiškumo ugdymo programos, galima daryti pagrįstas prielaidas, kad nesilaikant aukščiau išvardytų standartų, ši programa nebus tinkamai ir efektyviai įgyvendinama.

Sekant tarptautiniais ir regioniniais standartais, lytiškumo ugdymo programa turėtų būti dėstoma kaip atskiras ir privalomas dalykas per visus mokslo metus bendro lavinimo mokyklose ir visose klasėse – pradedant nuo pradinių ir baigiant gimnazijos klasėmis. Šio atskiro dalyko dėstymui turi būti numatytas atitinkamas valandų skaičius kiekvienai amžiaus klasei. Tai padarius, būtų lengviau „iškristalizuoti“ pačią Mokomąją metodinę priemonę struktūros prasme - tai leistų išskirti atskiras temas kiekvienai atskirai klasei, numatyti jų turinį ir dėstymo būdus. Kad pateikti mokomąją medžiagą mokiniams kvalifikuotai, mokytojai turėtų baigti specialius parengiamuosius mokymo kursus, o vėliau turėti galimybę gilinti žinias pagal naujausius atliktus mokslinius tyrimus ir studijas. Norint užtikrinti tinkamą lytiškumo ugdymo programos efektyvų įgyvendinimą, jau jos kūrimo pradžioje turi būti numatytas stebėsenos ir vertinimo mechanizmas. Patartina, kad į šį stebėsenos ir vertinimo mechanizmą būtų įtraukti ne tik susijusių valstybės institucijų atstovai, bet ir patys mokiniai, mokytojai, tėvai, visuomeninės organizacijos. Išklausus ir išgilinus į jų pradinių parengtos programos vertinimą, būtų sudarytos galimybės atsižvelgti ar visi aktualūs klausimai yra įtraukti ar jų turinys atitinka jų lūkesčius ir poreikius.

III. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

- Siekiant ugdyti jaunimo toleranciją ir pakantumą, aiškinant susiformavusius stereotipus lyčių atžvilgiu, dėmesys turi būti kreipiamas ne tik į jų išsamų pristatymą, bet ir išsamų pagrindimą kodėl ir kaip jie gali būti žalingi.
- Informacija dėl apsaugos priemonių - kontraceptikų ir prezervatyvų - turėtų būti pateikiama subalansuotai ir objektyviai, išryškinant ne tik neigiamus, bet ir teigiamus aspektus. Turi būti atkreiptas dėmesys į tai, kad dėl šališkos informacijos pateikimo jaunos merginos atsiduria blogesnėje padėtyje nei jaunuoliai.
- Vadovaujantis esamais Lietuvos bei tarptautinės teisės aktais, užsimezgusi gyvybė negali būti prilyginama fizinio asmens juridiniam statusui su jo teisėmis.
- Siekiant ugdyti toleranciją ir pakantumą seksualinių mažumų atžvilgiu, yra nepagrįsta ją ugdyti per neobjektyvios ir orumą žeminančios informacijos pateikimą, gailėsčio skatinimą.
- Skirtingi šeimos modeliai turėtų būti pristatyti objektyviai, vadovaujantis lygybės ir nediskriminavimo principu, santuokinė šeimos modelis neturėtų būti išskiriamas kaip vienintelis priimtinas.
- Rengiant programą būtina atsižvelgti į pačių jaunuolių nuomonę dėl jos turinio. Vėlesniame etape užtikrinti visų suinteresuotų grupių (mokinių, tėvų, mokytojų) įtakimą į programos vertinimo ir priežiūros mechanizmą.

- Lytiškumo ugdymo (arba lytinio švietimo) programa turėtų būti numatyta kaip atskiras privalomas dalykas ir dėstomas viso mokymosi laikotarpiu (pradedant nuo pradinių klasių iki gimnazinių) bendro lavinimo mokyklose.
- Lytiškumo ugdymo programai turi būti numatyta skirti pakankamai laiko jos išdėstymui ir finansinių lėšų jos įgyvendinimui.
- Lytiškumo ugdymo mokytojams prieš dėstant turi būti suteiktas specialus parengimas, o vėliau sudarytos galimybės tobulinti žinias.
- Programos efektyviam įgyvendinimui turi būti numatytas jos stebėsenos ir vertinimo mechanizmas.